

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้าง
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม
และรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง

Research and Development of Learning Society Powering
and its Resilience in Highland Communities

แผนงานวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง
และงานวิจัยเชิงนโยบาย

โดย

ณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้าง
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม
และรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง

Research and Development of Learning Society
Powering and its Resilience in Highland Communities

แผนงานวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง
และงานวิจัยเชิงนโยบาย

โดย

คณะผู้วิจัย

นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ

นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์

นางสาวภาวิณี คำแสน

สังกัด

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

กันยายน 2565

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

ขอขอบคุณ เกษตรกรนาร่อง นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา รวมถึงเจ้าหน้าที่ สวพส. ที่ปฏิบัติงานในกลุ่มเครือข่ายพื้นที่ (Growth Pole) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ถ้ำเวียงแก้ว น้ำแบ่ง ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ประสานงานและร่วมปฏิบัติการวิจัยในครั้งนี้ให้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดี

คณะผู้วิจัย
กันยายน 2565

คณะผู้วิจัย**หัวหน้าโครงการ**

ชื่อ-สกุล นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
ตำแหน่ง นักวิจัย 4
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3205
Email: natthawan04@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

(1) ชื่อ-สกุล นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
ตำแหน่ง นักวิจัย 6
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3205
Email: kesaraporns@hrdi.or.th

(2) ชื่อ-สกุล นางสาวภาวิณี คำแสน
ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496 ต่อ 3205
Email: K.pwn03@gmail.com

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ค
สารบัญตาราง	ง
สารบัญภาพ	จ
บทคัดย่อ	ฉ
Abstract	ช
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 ระยะเวลาดำเนินงาน	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	
2.1 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง	4
2.2 สังคมแห่งการเรียนรู้	6
2.3 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)	13
2.4 ทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital)	15
2.5 ทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital literacy)	16
2.6 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (SDGs)	17
2.7 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง	18
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
3.1 วิธีการวิจัย	22
3.2 สถานที่ดำเนินงานวิจัย	23
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	
4.1 การศึกษารูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเป้าหมาย	24
4.2 การสำรวจและประเมินความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาเป็นชุมชน แห่งการเรียนรู้ 4 มิติ	32
4.3 การกำหนดหลักสูตรและเครื่องมือที่เหมาะสมสำหรับทดสอบ กระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ในชุมชนเป้าหมาย	38
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย	41
เอกสารอ้างอิง	43

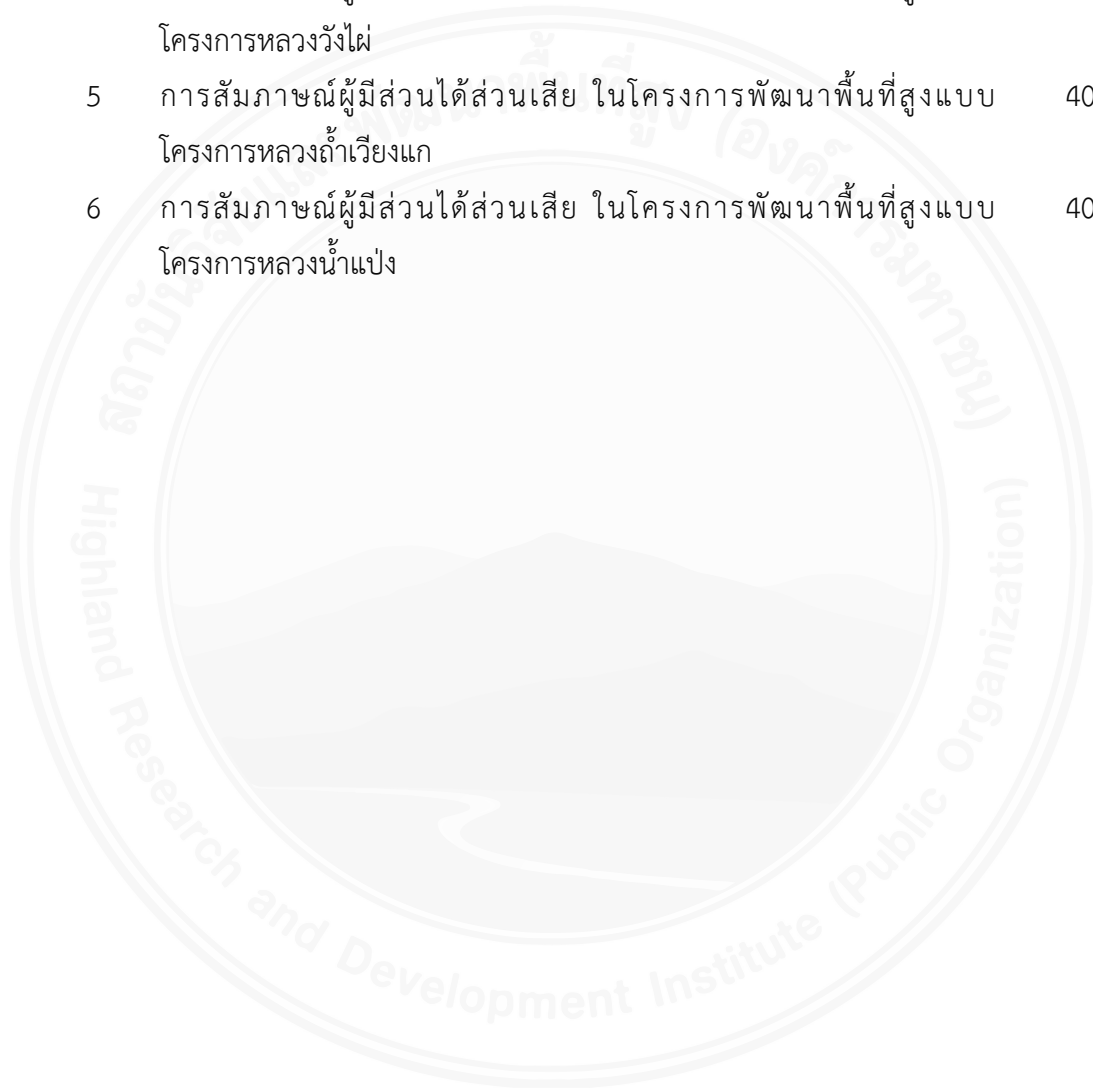
สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	องค์ประกอบความสำเร็จของการพัฒนาที่ยั่งยืน	17
2	สัดส่วนครัวเรือนในพื้นที่ศึกษา เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพ เกษตรกรผู้นำ และรางวัลที่ชุมชนได้รับ	34
3	หลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและระดับการเรียนรู้ในแต่ละหมวด	35

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้	9
2 ขั้นตอนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ วช.	20
3 กราฟแสดงสัดส่วนลูกค้าของร้านค้าชุมชนบ้านใหม่	26
4 การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบ โครงการหลวงวังไผ่	39
5 การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบ โครงการหลวงถ้ำเวียงแก้ว	40
6 การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบ โครงการหลวงน้ำแปง	40

บทคัดย่อ

การศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคม และรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทดสอบกระบวนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูงที่เหมาะสมกับภูมิสังคม โดยการวิจัยเชิงพรรณนา การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนนาร่อง 5 ชุมชน ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง ได้แก่ วังไผ่ น้ำแปง และถ้ำเวียงแก ได้แก่ บ้านใหม่ บ้านสองแคว ในโครงการฯ วังไผ่ บ้านปางแก บ้านผาหมี ในโครงการฯ ถ้ำเวียงแก และบ้านน้ำแปง ในโครงการฯ น้ำแปง ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายพื้นที่ (Growth Pole) เดียวกัน และเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มีตั้งแต่ 5 ชาติพันธุ์ขึ้นไป (เมี่ยน ขมุ ไทลื้อ ม้ง คนไทยพื้นเมือง) เพื่อให้การลงทุนพัฒนาเครื่องมือและหลักสูตรการเรียนรู้ครอบคลุมประชากรที่หลากหลาย ผลการศึกษาพบว่า

(1) ผลการสำรวจความพร้อมของระบบสื่อสารและการเข้าถึงเครือข่ายเทคโนโลยีในชุมชนเป้าหมาย ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า เครือข่ายโทรคมนาคมที่ให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตในพื้นที่อำเภอสองแคว คือ เครือข่ายทรูที่สามารถใช้งานได้อีก 1-2 ชั่วโมงเมื่อกระแสไฟฟ้าดับ แต่เครือข่ายเอไอเอสไม่สามารถใช้งานได้หากกระแสไฟฟ้าดับ เช่นเดียวกับอำเภอท่าวังผา แต่ในสถานะการณ์ปกติเครือข่ายเอไอเอสสามารถใช้งานได้ดีกว่าเครือข่ายทรู ในส่วนของอำเภอทุ่งช้าง เครือข่ายทรูและเครือข่ายมาย แคมท ของ กสทช. ใช้งานได้ดี

(2) ผลการวิเคราะห์และประเมินทักษะดิจิทัลของกลุ่มเกษตรกรในแต่ละมิติ เพื่อประกอบการประเมินการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ในองค์ประกอบสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ทุกที่และทุกเวลา พบว่า ทั้ง 5 ชุมชน มีความสามารถในการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระดับดีถึงดีมาก เนื่องจากมีระบบสัญญาณเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในชุมชน เพราะไม่ได้อยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารมากนัก แต่ในด้านความเข้าใจ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำบนโลกออนไลน์ รวมถึงความตระหนักเกี่ยวกับผลกระทบของเทคโนโลยีของชุมชนบ้านปางแกอยู่ในระดับดี ส่วนอีก 4 ชุมชนอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อย ในส่วนของการสร้างเนื้อหาและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพผ่านเครื่องมือสื่อดิจิทัลที่หลากหลายของชุมชนบ้านผาหมีอยู่ในระดับดีมาก ส่วนอีก 4 ชุมชนอยู่ในระดับปานกลางถึงน้อย

(3) ผลการวิเคราะห์และประเมินสถานะการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ 5 ชุมชนเป้าหมาย ใน 4 มิติ พบว่า (ก) ผู้เรียนรู้ที่มีคุณลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ ชุมชนบ้านใหม่ มีลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ในระดับมาก พิจารณาจากครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพ คิดเป็น 91.49% มีเกษตรกรผู้นำ 31.91% และได้รับรางวัล เช่นเดียวกับชุมชนบ้านน้ำแปง ซึ่งมีครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพ 92.31% มีเกษตรกรผู้นำ 14.89% และได้รับรางวัล สำหรับชุมชนบ้านผาหมี บ้านสองแคว และบ้านปางแก มีลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ในระดับปานกลาง โดยมีครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพ คิดเป็น 28.57% 23.55% และ 21.20% ตามลำดับ

และมีเกษตรกรผู้นำ 21.28% 10.63% และ 21.28% ตามลำดับ ซึ่งทั้ง 3 ชุมชนยังไม่ได้รับรางวัล (ข) หลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน 7 หมวด ได้แก่ การปลูกและการจัดการแมลงศัตรูพืช การจัดการคุณภาพผลผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การตลาด การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การลดความเสี่ยง และการพัฒนาตนเอง โดยแต่ละชุมชนจะมีระดับการเรียนรู้ในแต่ละหมวดที่แตกต่างกัน (ค) สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ทุกที่และทุกเวลา แบ่งการประเมินเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย การเข้าถึงเครือข่ายเทคโนโลยี การซื้อขายสินค้า e-commerce การรู้เท่าทันผลกระทบดิจิทัลและการสื่อสาร พบว่า ทุกหมู่บ้านมีการเข้าถึงเครือข่ายโทรคมนาคมที่ให้บริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ทั้ง เอไอเอส ดีแทค และทรูมูฟ ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก-มากที่สุด โดยมีการซื้อขายสินค้า e-commerce อยู่ในระดับน้อย การรู้เท่าทันผลกระทบดิจิทัลและการสื่อสารอยู่ในระดับน้อย-ปานกลาง (ง) ความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่และการเรียนรู้เรื่องเดิมแต่ในมุมมองใหม่ พบว่าชุมชนบ้านใหม่และบ้านปางแกมีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่และการเรียนรู้เรื่องเดิมแต่ในมุมมองใหม่อยู่ในระดับมาก ส่วนชุมชนบ้านสองแคว บ้านผาหมี และบ้านน้ำแ่่ง อยู่ในระดับปานกลาง

ทั้งนี้จากผลการวิเคราะห์หลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนรายชุมชน พบว่าชุมชนบ้านปางแกมีหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก ควรสนับสนุนองค์ความรู้ในการจัดการผลผลิตให้ได้คุณภาพในช่วงฤดูฝน สำหรับชุมชนบ้านใหม่และบ้านน้ำแ่่ง อยู่ในระดับปานกลางโดยชุมชนบ้านใหม่ควรสนับสนุนองค์ความรู้ในการเข้าถึงตลาดเชิงรุกและการบริหารจัดการกลุ่ม ส่วนชุมชนบ้านน้ำแ่่ง ควรสนับสนุนองค์ความรู้ในการสร้างตราสินค้า การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการตลาดแบบใหม่ นอกจากนี้ชุมชนบ้านสองแควและบ้านผาหมี อยู่ในระดับน้อย ควรเน้นการสนับสนุนองค์ความรู้นอกภาคการเกษตร เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น ด้วยการอบรมถ่ายทอดความรู้ การศึกษาดูงาน และการสร้างต้นแบบในชุมชน ซึ่งจะดำเนินการทดสอบกระบวนการเสริมสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมในการยกระดับการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้บนพื้นที่สูงตามองค์ประกอบทั้ง 4 มิติ ซึ่งจะดำเนินการศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

คำสำคัญ: การมองแบบองค์รวม การเรียนรู้ตลอดชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ ทุนมนุษย์ พื้นที่สูง

Abstract

The study aims to test on empowering of learning society in highland communities which suitable for the social landscape. Mix methods of research methodology are descriptive analysis, structured questionnaire, focus groups and participatory observation. The sample is 5 communities in 3 highland development project using the royal project system; Ban Mai and Ban Song Kvae in Wang Phai highland development project using the royal project system, Ban Pang Kae and Ban Pha Mee in Tham Wiang Kae highland development project using the royal project system and Ban Nam Pang in Nam Pang highland development project using the royal project system. Which is the growth pole and have 5 ethnic groups; Mian, Khmu, Tai Lue, Hmong, Indigenous People.

(1) Results of a survey on availability of communication systems and access to technology in the target communities by participatory observation. It was found that Song Kvae district and Tha Wang Pha district; the True network that can be used for another 1-2 hours when the power outage but the AIS network cannot be used. If normal situation; the AIS network can be used better than the True network. while Thung Chang district; the True and CAT networks are well.

(2) Results of analyzing and digital skill assessment, it was found that the 5 target communities had a good to very good level of accessibility and use digital technology. Because the community is not in a very remote area and there is an internet network system in the community. In the understanding, skill and awareness about the impact of technology; Ban Pang Kae was a good level, while the other 4 communities were a medium to low level. In content creation and communication; Ban Pha Mi was a very good level, while the other 4 communities were moderate to low level.

(3) Results of analyzing and evaluating the status of learning communities of the 5 target communities; (a) Ban Mai having the characteristics of curious at a high level considered from 91.49% of households that received occupational promotion, 31.91% were farmer leader and receiving awards. As well as Ban Nam Pang, 92.31% of households that received occupational promotion, 14.89% were farmer leader and receiving awards. For Ban Pha Mhee, Ban Song Khvae and Ban Pang Kae, the characteristics of curious were a moderate level. Households that received occupational promotion were 28.57%, 23.55% and 21.20% respectively and farmer leader were 21.28%,

10.63% and 21.28% respectively, which all 3 communities have not received awards (b) learning course consist planting and pest management, quality management, post-harvest management, marketing, application of digital technology, risk reduction and self development. (c) learning environment; the 5 target communities has good network is AIS, DTAC, and True Move, low level of e-commerce, awareness about the impact of technology is low-moderate level. (d) the ability to learning, Ban Mai and Ban Pang Kae had high level. Ban Song Khwae, Ban Pha Mi and Ban Nam Pang had moderate.

The study reveals that Ban Pang Kae had a learning course that corresponds to the needs of the learners is high level. Knowledge should be supported is quality management in the rainy season. For Ban Mai and Ban Nam Pang are moderate level, which Ban Mai should support the knowledge of pro-active marketing and management of community enterprises. For Ban Nam Pang should support the knowledge of branding, packaging and new marketing. In addition, Ban Song Khwae and Ban Pha Mi are low level; should support the knowledge of processing of agricultural products. Through training, study visit and creates learning resource in community. For testing of empowering of learning society which suitable for the social landscape to raise the level of a learning community in the highlands will be studied in 2023.

Keywords: holistic view, lifelong learning, reduced inequality, human capital, highland